

Jarosław Gryz, Aneta Nowakowska-Krystman, Łukasz Boguszewski, *Kluczowe kompetencje systemu bezpieczeństwa narodowego*, Difin, Warszawa 2017, ss. 208.

XXI wiek to czas zmian oraz związanych z nimi wyzwań, których dynamika osiągnęła najwyższy poziom w dziejach ludzkości. Wyzwania naukowe dotyczą nie tylko obszarów ekonomicznych, ale również i społecznych, w tym zwłaszcza bezpieczeństwa. Pojawienie się oprócz zagrożeń konwencjonalnych nowych zjawisk, jak wojny hybrydowe, różnego typu zagrożeń asymetrycznych, w tym terroryzmu, determinują potrzeby poznawcze. Ponadto, kreację nowych kierunków badań akademickich. Ten stan rzeczy powoduje, iż mamy obecnie do czynienia z dużym nasileniem analiz dotyczących bezpieczeństwa. Wśród nich na szczególną uwagę zasługują te, które pozwalają na trafne i adekwatne do istniejącej rzeczywistości diagnozy i projekcje działań zapobiegających skutkom współczesnych niebezpieczeństw. Szczególnie cenne są prace poświęcone próbom tworzenia konstrukcji teoretycznych oraz zastosowaniu nowych metod badawczych wyposażonych w instrumentarium nieznajdujące do chwili obecnej zastosowania w naukach o bezpieczeństwie czy naukach o polityce.

Recenzowana publikacja należy do tej kategorii, w której wiedza naukowa definiuje nowe horyzonty poznawcze. Jej Autorzy przelamują dotychczasowe podejścia badawcze i z powodzeniem wskazują oryginalne sposoby ujęcia problematyki poznania naukowego w zakresie bezpieczeństwa państwa. Należy podkreślić, że wykorzystują metody niestosowane do tej pory do badań nad zagadnieniami związanymi z formułowaniem politologicznej koncepcji działania w strukturach systemu bezpieczeństwa narodowego. Kluczowym dla tego sposobu ujęcia problematyki okazał się konstruktywizm nazywany też instytucjonalizmem socjologicznym. Ujmuje on istotę systemu w kategoriach społecznych i charakteryzuje go z punktu widzenia natury ludzkiej, której jednym z celów jest dążenie do zaspokajania potrzeb człowieka, w tym potrzeby bezpieczeństwa. Potrzeby te są zaspokajane w ramach zbiorowości ludzkich realizujących określone cele tj. małych i wielkich grup społecznych, zorganizowanych w warstwy, społeczeństwa, narody i państwa. Realizowane są one na poziomach regionalnym, narodowym i międzynarodowym w ramach zorganizowanego systemu bezpieczeństwa działającego na rzecz ich urzeczywistnienia.

Przyjęte w monografii konstruktywistyczne podejście teoretyczne pozwala Autorom na realizację badań zgodnie z założeniem wpływu, jaki wywierają tożsamości aktorów (sposób rozumienia rzeczywistości i teoretyzowania o nim) na instytucje kognitywne takie jak dyskurs czy symbole (wyrażane w postaci wyobrażeń np. o zwierzętach i ich cechach), które określają możliwe (wyobrażalne) opcje działania wyrażane w diagnozie kluczowych kompetencji systemu bezpieczeństwa narodowego. Instytucje, którymi w tym podejściu są także normy oraz procedury, mają potencjał tworzenia i przekształcania mentalności, czyli tożsamości aktorów oraz zmieniania logiki ich działania np. w wyniku kalkulacji oczekiwanych korzyści w zakresie bezpieczeństwa na zachowania zgodne z obowiązującymi zasadami. Jak wynika z treści zaprezentowanych w recenzowanej książce – w zgodzie z podejściem konstruktywistycznym – do zmiany instytucjonalnej dochodzi nie tylko w wyniku realizacji celów materialnych i wymagań efektywnościowych, ale także na

skutek dążeń do wzmocnienia społecznej legitymacji instytucji systemu i realizowanych w jego ramach procedur.

Zaprezentowane w publikacji podejście do systemu bezpieczeństwa wychodzi naprzeciw wyzwaniom, jakie stawiane są obecnie przed systemami bezpieczeństwa narodowego, zwłaszcza w kontekście zagrożeń terrorystycznych lub wojen hybrydowych, gdzie sprawne funkcjonowanie społeczeństwa i obywateli państwa odgrywa fundamentalną rolę. System ten jest bowiem w ujęciu prezentowanym w publikacji „zbiorem elementów, którym struktura nadaje życie, tożsamość i świadomość zagrożeń oraz sposobów reakcji na nie, które w konsekwencji decydują o „stanie jego ducha”. Świadomość obywatela bycia elementem systemu, to włączenie się w interakcje z jego strukturą, stanie się jej częścią, wzięcie na siebie odpowiedzialności za jego bezpieczeństwo i przyszłość. Nie jest to zatem relacja jednokierunkowa ale dwukierunkowa, która pozwala jednostkom systemu na reakcję zwrotną – tzw. interakcję lub inaczej transakcję dualną. Autorzy trafnie ujęli ten proces nie tylko we fragmentach opisujących wymiar kompetencyjny państwa, bezpieczeństwa i interesów narodowych, proces kreowania polityki bezpieczeństwa nagrodowego, ale także dotyczących komunikowania strategicznego oraz jego modelowania w analizowanym systemie bezpieczeństwa narodowego.

Zarysowany w monografii kształt systemu bezpieczeństwa narodowego został poddany analizie w kontekście jego podstawowego waloru, jakim są kompetencje, na które składają się wiedza oraz umiejętności. Te zaś przy zastosowaniu podejścia procesualnego zbadano w obszarach *soft power* (dyplomacja) oraz *hard power* (siły zbrojne). Dla tego aspektu publikacji Autorzy przyjęli oryginalną metodologię mającą zastosowania dla analiz w obszarze nauki o zarządzaniu i dokonali próby jej implementacji dla badań nad bezpieczeństwem. Zastosowanie znalazły tu założenia właściwe dla szkoły kompetencyjnej zarządzania strategicznego. Użycie metody łańcucha wartości Michela Portera posłużyło Autorom do zaprezentowania sposobu wylaniania kluczowych kompetencji systemu bezpieczeństwa narodowego, które zdiagnozowano w jego ramach (poszczególnych elementach łańcucha i w perspektywie relacyjnej związanej z zagadnieniem komunikacji strategicznej wewnątrz i na zewnątrz systemu). Miało to miejsce na podstawie badań o charakterze jakościowym, przy zastosowaniu techniki animizacji oraz ilościowym. Technika animizacji będąca instrumentem zastosowanej metodologii wyobrażeń pozwoliła na diagnozę projekcji systemu i tworzących go podmiotów, co umożliwiło Autorom ustalenie zakresu oraz stanu (aktualnego i pożądanego) elementów systemu bezpieczeństwa narodowego, w obszarach łańcucha wartości. Ten skomplikowany mechanizm badawczy umożliwił uzyskanie bardzo ciekawych rezultatów w postaci trafnych i użytecznych wniosków.

W przypadku recenzowanej pracy na podkreślenie zasługuje pionierskość ujęcia problematyki. Ponadto, odwaga uczonych, którzy, podejmując wyzwanie badawcze związane nie tylko z ustaleniem stanu funkcjonowania systemu bezpieczeństwa narodowego i analiz jego kompetencji kluczowych, podjęli wysiłek diagnostyki projekcyjnej ich treści oraz zakresu, którą zrealizowali w oparciu o naukowe metody poznania. Zadanie wypełnione w publikacji zasługuje na szczególne uznanie w kontekście zdefiniowanego przez pryzmat teorii konstruktywizmu systemu bezpieczeństwa. System ten, będąc strukturą dynamiczną charakteryzującą się szeregiem sprzężeń zwrotnych, został zdiagnozowany kompetencyjnie z zastosowaniem pionierskich metod, pozwalających na weryfikację ich zakresu i treści. Zaczerpnięte one zostały z nauk należących do innego obszaru wiedzy – zarządzania. Zauważyć jednak należy, iż dla potrzeb utylitarnych uchwycenia zmian kompetencyjnych

systemu bezpieczeństwa narodowego, ważna jest cykliczność prowadzonych tą metodą badań. Pozwolą one w przyszłości na diagnozę kierunków, zakresu oraz treści zmian zachodzących w tej sferze. Umożliwiają także dokonywanie stosownych do wymagań wynikających z dynamicznej rzeczywistości zmian. W tym znaczeniu osiągnięte wyniki badań zaprezentowane w książce należy uznać za pilotażowe.

Recenzując publikację o tak oryginalnym podejściu wskazać należy na kilka ułomności, jakie są w niej zauważalne. Pierwszą z nich jest niejednorodny język używany przez Autorów stosowany w odniesieniu do niektórych terminów. Dotyczy to szczególnie opisu metodologii badań. Terminologia stosowana przez Autorów w niektórych fragmentach publikacji dotyczących tego obszaru wydaje się nieco chaotyczna. Pojęcia nie tożsame są stosowane zamiennie, co niewątpliwie utrudnia poprawne zrozumienie czytelnikowi intencji Autorów, szczególnie co do ich zastosowania i przeznaczenia. Zaciemnia też obraz wyników, będących efektem wnioskowania z przeprowadzonych analiz. Skrupulatniejsze wyjaśnienia wymagają też metody badawcze jak np. *Brand party*, która co prawda opisana jest pod kątem jej zastosowań w nauce o zarządzaniu, ale brak jest treści opisujących na czym owa metoda polega. Do słabości należy zaliczyć również stosunkowo niewielką liczbę respondentów biorących udział w badaniu, zwłaszcza tych, którzy aktywnie w nim uczestniczyli odpowiadając na zadane pytania. Wady te należy jednak uznać za „grzech wieku niemowlęcego” jakim niewątpliwie są – bo być muszą – dotknięte analizy dokonane przez Autorów. Ich kierunek uznać należy za właściwy i bardzo obiecujący, otwierający szerokie pole dla badań nad bezpieczeństwem narodowym. Może mieć to miejsce w większej skali oraz nad bardziej skonkretyzowanymi poddziedzinami kompetencji kluczowych systemu bezpieczeństwa narodowego.

Podsumowując, recenzowana monografia wskazuje na nowe obszary badań, dotychczas nieeksplorowane w polskiej nauce o bezpieczeństwie państwa. Posiada przy tym duży walor poznawczy, który obecnie trudno jednak ocenić w kontekście teorii. Podobnie rzecz wygląda z praktyką funkcjonowania instytucji politycznych państwa odpowiedzialnych za jego bezpieczeństwo. Recenzowane treści mogą stanowić nową formułę wiedzy naukowej jednak nie jest to jednoznaczne z jej potencjalnym oraz praktycznym zastosowaniem.

Tomasz KOWNACKI

Warszawa